

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΣΥΛΙΑΣ ΣΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΝΟΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ*

ΥΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Πανάρχαιος ο θεσμός της ασυλίας. Απαντά όχι μόνο στην αρχαία Ελλάδα και Ρώμη αλλά και στους Ιουδαίους. Στους τελευταίους ασυλία παρείχε όχι μόνον ο ναός της Ιερουσαλήμ αλλά και έξι άλλες πόλεις όπου συχνότερα κατέφευγαν οι ακούσιοι μόνον φονείς¹ για να αποφύγουν την εκδίκηση των συγγενών του θύματος².

Στην αρχαία Ελλάδα η ασυλία ορισμένων ναών, διάφορος από το προσωπικό προνόμιο του ασύλου που έχαιραν ορισμένα μόνον άτομα, παρείχε πλήρη προστασία στους προσφεύγοντες στους ιερούς χώρους από κάθε προσβολή³. Η ασυλία δε εκάλυπτε αδιακρίτως όχι μόνον αθώους που προσέφευγαν για να αποφύγουν άδικες διώξεις, αλλά ακόμη και καταδικασθέντες στην εσχάτη των ποινών⁴. Τέλος σε ορισμένα ιερά μπορούσαν να ζητήσουν άσυλο και δούλοι επικαλούμενοι κακή μετα-

* Εισήγηση στο Ι' Επιστημονικό Συμπόσιο, «Χριστιανική Θεσσαλονίκη» (Ιερά Μονή Βλατάδων 10-12 Οκτωβρίου 1996 - ΛΑ' Δημήτρια).

1. Βλ. επιστολή Αρέθα προς τον Λέοντα ΣΤ' το Σοφό. (Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Ανέκδοτος περί ασυλίας επιστολή του Αρέθα προς τον Λέοντα τον Σοφόν, «Πελοποννησιακά», τ. Ε', εν Αθήναις 1961, σ. 7).

2. J. G a u d e m e t, Institutions de l' antiquité, Paris 1982, σ. 110.

3. Βλ. προχειρώς D a r e m b e r g - S a g l i o, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, λ. Asyilia. Για τα ιερά στην αρχαία Αθήνα στα οποία εύρισκαν άσυλο οι φονείς προστατευόμενοι από την εκδίκηση των συγγενών του θύματος, βλ. Κ. Γαρδικα, Σύγκρισις του βυζαντιακού φονικού δικαίου προς το αρχαίον ελληνικόν και μάλιστα το αττικόν δίκαιον, Τόμος προς τιμήν Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Αθήναι 1959, σ. 1 και την εκεί αναφερομένη βιβλιογραφία.

4. Στην Αθήνα όμως δεν παρείχετο άσυλο στους καταδικασθέντες σε θάνατο δεδομένου μάλιστα ότι απηγορεύετο σ' αυτούς η είσοδος στους ναούς (D a r e m b e r g - S a g l i o, ένθ. αν., σ. 505).

χείριση εκ μέρους των κυρίων τους. Οι τελευταίοι, σε περίπτωση που τα παράπονα των δούλων απεδεικνύοντο βάσιμα, εξηναγκάζοντο να τους πωλήσουν.

Στους Ρωμαίους η νομοθετική κατοχύρωση του ασύλου συνετελέσθη κυρίως μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού και την καθιέρωσή του ως επίσημης θρησκείας του κράτους. Κι' αυτό, γιατί βασική αρχή που διέτρεχε το κανονικό δίκαιο της εκκλησίας δεν ήταν ο αμείλικτος κολασμός του ενόχου αλλά η καθοδήγηση του προς τη μετάνοια⁵.

Έτσι διατάξεις του Ονωρίου και του Θεοδοσίου⁶ προέβησαν αφ' ενός μεν στην αναγνώριση του ασύλου αφ' ετέρου δε εθέσπισαν ότι οι μη συμμορφούμενοι στις διατάξεις αυτές θα αντιμετωπίζοντο ως διαπράξαντες έγκλημα καθοσιώσεως⁷. Αργότερα ο Ιουστινιανός θέλησε να θέσει κάποιο φραγμό στην απεριόριστη παροχή ασύλου. Γι' αυτό με την υπ' αριθμ. 17 Νεαρά του εξήρεσε από το προνόμιον του ασύλου τους φονείς, τους μοιχούς και τους άρπαγες παρθένων⁸. Επίσης επέτρεψε την είσπραξη των οφειλομένων φόρων από τους οφειλέτες του δημοσίου και μέσα στους χώρους που ανεγνώριζοντο ως άσυλο. Το σπουδαίον όμως είναι ότι με το κεφάλαιο 7 της Νεαράς του αυτής εισάγει ο Ιουστινιανός και ένα άλλο σημαντικό περιορισμό στο δίκαιο της ασυλίας. Καθιερώνει την αρχή ότι «ή εκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δίδεται παρά τοῦ νόμου, καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατόν ἐκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ παρά τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ τὸν ἀδικούμενον».

Έτσι σύμφωνα με τους ορισμούς αυτούς η παροχή ασύλου εκάλυπτε τους ανευθύνους και αδίκως κατηγορουμένους και κατ' επέκταση και τους μη ενεργήσαντες

5. Βλ. L. B r é h i e r ; Les institutions de l' empire byzantin, Paris 1949, σ. 240 επ.

6. C o d . T h . 16.8.19 και 9.4.5.

7. «Fideli ac devota praeceptione sancimus nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere: sub hac videlicet definitione, ut, si quisquam contra hanc legem venire temptaverit, sciat se ad maiestatis crimen esse retinendum» (Cod. Just. 1.12.2). Προβλ. T h . M o m m s e n , Le droit pénal romain (μετ. J. Duquesne), II, Paris 1907, σ. 145. Α. Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὐ λ ο υ , Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον, έκδ. Β', Αθήναι 1965, σ. 294. Για το δίκαιο της ασυλίας και την αυστηρή τιμωρία εκείνων που θα τολμούσαν να το παραβιάσουν κατά το δίκαιο των παπύρων της Πτολεμαϊκής περιόδου βλ. R. T a u b e n c h l a g , The law of Greco-Roman Egypt in the light of the papyri, New York 1944, σ. 364 και 421-423. Περί της αναγνώρισεως ομοίως ως χώρων ασύλου των ευκτηρίων οίκων στην Ανατολή, βλ. A. D a i n - G. R o u i l l a r d , Une inscription relative au droit d' asile conservée au Louvre, «Byzantion», τ. 5 (1929-1930), σ. 315 επ.

8. Βλ. ομοίως προκειμένου όμως για μοιχούς ή και άρπαγες παρθένων τη Νεαρά 117, 15 και τη Νεαρά 37, 10 η οποία εξαιρεί φονείς, άρπαγες παρθένων και βεβηλωτές της χριστιανικής πίστεως.

με δολία προαίρεση, και όχι εκείνους οι οποίοι ετέλεσαν εκ δόλου τις εγκληματικές πράξεις.

Οι Ιουστινιάνειες νομοθετικές ρυθμίσεις επί του δικαίου της ασυλίας φαίνεται ότι, σε γενικές γραμμές, ίσχυσαν και μεταγενέστερα στο Βυζάντιο με ορισμένες όμως τροποποιήσεις. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι οι διατάξεις των Νεαρών 17 και 117 του Ιουστινιανού περιελήφθησαν αυτούσιες στο μεγάλο νομοθετικό έργο των Μακεδόνων τα Βασιλικά, όπως και σε άλλες βυζαντινές νομικές πηγές⁹.

Επίσης ειδικότερα: α) Διάταξη του Κώδικα του Ιουστινιανού¹⁰ απειλούσα με την εσχάτη ποινή εκείνους που θα τολμούσαν να παραβιάσουν το άσυλο περιελήφθη και στα Βασιλικά¹¹, κατά τα οποία μάλιστα εθεωρούντο οι τελευταίοι ότι διέπραξαν το έγκλημα της ιεροσυλίας. Με άλλη όμως διάταξη του Προχείρου Νόμου¹² και των Βασιλικών¹³, ο παραβιάζων το άσυλο ετιμωρείτο με ισόβια εξορία αφού προηγουμένως υπεβάλλετο σε δαρμό και κουρά¹⁴.

β) Διάταξη του Κώδικα¹⁵ η οποία απηγόρευε να γίνονται δεκτοί οι προσφεύγοντες στην Εκκλησία Ιουδαίοι, οι προσποιούμενοι ότι ήθελαν να ασπασθούν το Χριστιανισμό ενώ αντικειμενικός τους σκοπός ήταν η αποφυγή είτε της πληρωμής των χρεών τους είτε της διώξεώς τους για εγκληματική πράξη, ετέθη ομοίως και στα Βασιλικά¹⁶ μνημονεύεται δε και στο νομοκάνονα του Φωτίου¹⁷.

9. Β α σ . 5.1.12, 6.3.28, 28.7.7. *Epitome* VIII, 15, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 4, σ. 326. *Synopsis Basilicorum*, Π. XXXIII, 3, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 5, σ. 491-492. Α ρ - μ ε ν ό π ο υ λ ο ς 2.9.2. Πρβλ. και Ν ε α ρ ά 161, κεφ. 1, 2=Β α σ . 6.3.9, κατά την οποία οι εκπέμποντες του αξιώματός τους άρχοντες και υπό το βάρος των κατηγοριών προσφεύγοντες, για να διαφύγουν, σε «ίερους οίκους» έχαναν έχαναν την περιουσία τους.

10. 1.12.6.

11. 5.1.14.

12. 39.7. Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 2, σ. 21.

13. 60.45.18.

14. Βλ. και Ν. Μ ί λ α ς , Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας (μετ. Μ. Αποστολοπούλου), εν Αθήναις, 1906, σ. 665. «Ό τόν προσφεύγοντα εις τήν άγιαν εκκλησίαν ιδία αύθεντία άποσπάσας τυπτόμενος καί κουρευόμενος έξοριζέσθω» (Α ρ μ ε ν ό π ο υ λ ο ς 2.9.3). Πρβλ. ως προς τις επιβαλλόμενες κυρώσεις κατά των δυνατών Γ. Ρ ά λ λ η - Μ. Π ο τ λ ή , Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων, τ. 5, Αθήνησιν 1855, σ. 218: «καί εἴ τις δέ τῶν μεγάλα δυναμένων, καί άρχικήν ύπενδυομένων έξουσίαν, τολμήσειεν άποσπάσαι βία από τῆς άρχιερατικῆς χειρός τόν αύτῆς πρόσφυγα ... τήν ζώνην τῆς ιδίας άρχῆς άφαιρουμένος καί μαστιγούσθω, καί κακούσθω, καί δημευέσθω πᾶσα ἡ οὐσία αὐτοῦ».

15. 1.12.1.

16. 1.1.48.

17. Τίτλ. Δ', κεφ. ζ' (Γ. Ρ ά λ λ η - Μ. Π ο τ λ ή , ένθ' αν., τ. 1, Αθήνησιν 1852, σ. 123).

γ) Διατάξεις του Κώδικα¹⁸, ειλημμένες από το Θεοδοσιανό Κώδικα¹⁹, που ώριζαν τον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο των ναών ο οποίος διησφάλιζε το άσυλο στους καταφεύγοντες στην προστασία της Εκκλησίας, περιλαμβάνονται ομοίως και στα Βασιλικά²⁰. Ακόμη απαντούν και σε μεταγενέστερες βυζαντινές νομικές πηγές, όπως στη Μικρά Σύνοψη²¹ και στον Αρμενόπουλο²². Επίσης στο σημείο αυτό αξίζει να μνημονευθεί και αυτοκρατορικό πρόσταγμα, του έτους 1343, που ορίζει για τους προσφεύγοντες στην Εκκλησία ότι πρέπει να παραμένουν στους «τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγείων» και να μην εισέρχονται στο ιερόν τέμενος της Εκκλησίας²³.

δ) Διατάξεις της Νεαρᾶς 123 (κεφ. 35) του Ιουστινιανού²⁴ οι οποίες ώριζαν, για τον επιλέξαντα το μοναχικό βίο δούλο, ο οποίος είχε εμφανισθεί ως ελεύθερος, ότι μόνον εάν εντός τριετίας απεδεικνύετο ότι ήταν δούλος απεδίδετο στον κύριό του, περιελήφθησαν ομοίως αυτούσιες στα Βασιλικά²⁵, περί του ιδίου θέματος πραγματευομένων και τριῶν Νεαρῶν του Λέοντος ΣΤ' του Σοφού²⁶. Υπεχρεούτο όμως ο κύριος του δούλου σε περίπτωση αποδόσεώς του να δώσει προηγουμένως υπόσχεση («λόγον») ότι δεν θα υφίστατο, ο δούλος, από αυτόν οποιαδήποτε ποινή, «ὥς οὐδέν ὑπομενεῖ παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου λαμβάνοντα».

Η εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων και μεταγενέστερα πιστεύεται και από μια υπόσχεση στην οποία προβαίνει, το έτος 1401, ενώπιον του Οικουμενικού Πατριάρχου ο Γεώργιος Τεμπρατζές, κύριος δούλης η οποία προσέφυγε, ζητήσασα άσυλο, στην αγιωτάτην του Θεού μεγάλην Εκκλησίαν²⁷. Μετά από επιμόνους αιτή-

18. 1.12.3.

19. 9.45.4.

20. 5.1.11.

21. Π, ε', Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 6, σ. 489.

22. 2.9.1.

23. F. M i k l o s i c h - J. M ü l l e r , Acta et diplomata graeca medii aevi, τ. 1, Vindobonae 1860, σ. 232 επ.

24. Πρβλ. ομοίως και Ν ε α ρ ᾶ 5, 2.

25. 4.1.3.

26. Πρόκειται περί των Ν ε α ρ ῶ ν 9, 10 και 11, σύμφωνα με τις οποίες όμως, εν αντιθέσει με τη διάταξη των Βασιλικῶν, και παρελθούσης της τριετίας ωρίζετο η απόδοση του δούλου στον κύριό του. Ο Αρμενόπουλος, στην εξάβιβλό του, παρὰ τη σημειωθείσα διαφορά δεν edίστασε να παραθέσει σε δύο συνεχόμενα χωρία (1.14.18, 19) και τις δύο συγκρουόμενες διατάξεις, των Βασιλικῶν και του Λέοντος. Πρβλ. επί του προκειμένου και Μ ε ν . Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ , Παρατηρήσεις επί της φερομένης ως «Νεαρᾶς 26» του Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου, «Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τ. 70, εν Αθήναις 1995, σ. 73, σημ. 44.

27. Βλ. F. M i k l o s i c h - M. M ü l l e r , ένθ' αν., τ. 2, σ. 462.

σεις του Τεμπρατζέ για να του επιστραφεί η δούλη, τελικά του αποδίδεται αφού όμως υπεσχέθη εγγράφως ότι δεν πρόκειται να της κάμει τίποτε «τῶν οὐ πρεπόντων». Τί όμως ήσαν τα μη πρέποντα; Η επεξήγηση δίδεται στην ίδια έγγραφη υπόσχεση ως εξής: «ἤγουν οὔτε ἀκρωτηριάσω αὐτήν, οὔτε φονεύσω, οὔτε μὴν πωλήσω». Οποιαδήποτε δηλαδή άλλη βάνανυση μεταχείριση ήταν θεμιτή και μπορούσε να υποστεί η άτυχη δούλη. Αυτές, δυστυχώς, ήσαν οι μόνες «εξασφαλίσεις» τις οποίες μπορούσε να αποσπάσει η Εκκλησία για να μετριάσει την απηνή για τους δούλους νομοθεσία. Αλλά ενδιαφέρον έχει, αυτή η έγγραφη υπόσχεση, και ως προς την κύρωση με την οποία απειλείται ο κύριος της δούλης για την τυχόν μη τήρηση των υπεσχημένων. Ήταν δε αυτή ο αφορισμός από τον Πατριάρχη, εφ' όσον όμως εξηκολούθει να παραμένει στην Ορθοδοξία, άλλως εάν εν τω μεταξύ είχε προσχωρήσει στον Καθολικισμό έπρεπε να αφορισθεί από τον Πάπα.

Στο διαμορφωμένο όμως αυτό καθεστώς του δικαίου της ασυλίας στη βυζαντινή επικράτεια επέφερε ρήγμα, κατά τα μέσα του δέκατου αιώνα (945-959), ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος με δύο Νεαρές του, και κυρίως με τη δεύτερη, αφού η πρώτη αποτελούσε απλώς ερμηνεία με την οποία ηθέλησε να δώσει λύση σε δύο αντιτιθέμενες, κατ' αυτόν, διατάξεις του ισχύοντος τότε δικαίου²⁸.

Συγκεκριμένα η πρώτη²⁹ που χαρακτηρίζεται από τον ίδιο τον αυτοκράτορα ως «νομοθεσία ἐν σχήματι μελέτης» διαλαμβάνει περί των «ἐκουσίως φονευόντων καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ προσφευγόντων» και διευκρινίζει τα εξής:

α) Θέμα ασύλου δεν υφίστατο για τον «κατὰ ἄγνοιαν» φονεύοντα αφού αυτός δεν ενέπιπτε καθόλου στον περί «ἀνδροφόνων» νόμο. Ομοίως και «ὁ ἀπὸ τρυφῆς ἀνελών, καὶ ὁ μὴ ἐσχηκῶς γνώμην τοῦ φονεῦσαι ἐάν φονεύσει», δεν είχαν πρόβλημα ως προς την παροχή ασύλου. Τα ίδια ίσχυαν και για τους ακουσίους φόνους, όπως και για μια σειρά περιπτώσεων «φόνων» που απαντούν διάσπαρτοι στα βυζαντινά νομικά κείμενα³⁰, οι οποίοι δεν υπήγοντο στον περί ανδροφόνων Κορνήλιο νόμο, λόγω της ανυπαρξίας δόλου στο δράστη της ανθρωποκτονίας. Η σημασία

28. Βλ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Ανέκδοτος περί ασυλίας επιστολή του Αρέθα προς Λέοντα τον Σοφόν, Ανάτ. εκ του Ε' τόμου των «Πελοποννησιακών», εν Αθήναις 1961, σ. 15.

29. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 230 επ.

30. Prochiron Auctum, XXXIX, 205, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 301. Πρόνυμα Ατταλειώτου, σγ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 483. Synopsis Minor, Α, 71, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 341. Ecloga ad Prochiron Mutata, XXI, 6, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 270. Epanagoge Aucta XLIII, 12, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 185. Epitome XLV, 28, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 575. Πείρα LXVI, 22, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 248-249. Βασ. 60.51.11 και 15 (σχόλια).

δε την οποία απέδιδαν οι διατάξεις της βυζαντινής νομοθεσίας στην πρόθεση του δράστη εγκληματικής πράξεως είναι εμφανεστάτη δεδομένου ότι οι νομοθετικές πηγές ώριζαν απεριφράστως ότι «ὁ περί ἀνδροφόνων νόμος δόλον ἐπιζητεῖ, καὶ οὐ μεγάλην ἀμέλειαν» και ὅτι «ὁ φονεύσας τινά οὐ ψυχὴν φονεύοντος, μὴ κρινέσθω ὡς ἀνδροφόνος»³¹.

β) Ὅσον αφορά στους εκουσίους φονεὺς δέχεται να απολαμβάνουν της ασυλίας σε μια και μόνη περίπτωση. Όταν ο εκούσιος φονεὺς ενώ είναι άγνωστος στις διωκτικές αρχές, αυθορμήτως προσέρχεται στην εκκλησία και εξομολογείται την εγκληματική του πράξη.

Όλα αυτά εκτίθενται από τον Κ. Πορφυρογέννητο στη Νεαρά του αυτή με την οποία πειράται να επιλύσει και την αντινομία που υφίστατο, κατ' αυτόν, σε δύο κείμενα της Ιουστινιανείας νομοθεσίας. Ενώ δηλαδή η Νεαρά 17 του Ιουστινιανού απηγόρευε την παροχή ασύλου προς τους φονεὺς, ο ίδιος ο αυτοκράτορας κατασκευάσας «τόν πανθαύμαστον τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ναόν, δέδωκε προνόμιον αὐτῷ δὴ τῷ ἱερῷ τεμένει τόπον ἀσυλίας ἔχειν». Η εξ αιτίας όμως της σημειωθείσης «αντινομίας» των Ιουστινιανείων νομοθετικών κειμένων δοθείσα ερμηνεία^{31α}, από τον Κ. Πορφυρογέννητο, κατά την οποία ο προσφεύγων και αυθορμήτως εξομολογούμενος το ἐγκλήμα του άγνωστος εκούσιος φονεὺς ἀπελάμβανε της ασυλίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχής αφού, ήταν αδύνατο να συναρμοσθεί με τη διήκουσα το δίκαιο της ασυλίας αρχή ὅτι «ἢ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δίδεται παρὰ τοῦ νόμου»³². Γι' αυτό και φαίνεται ορθή η άποψη την οποία διετύπωσε ο Αρέθας όταν του ἐζητήθη η γνώμη του για το ίδιο ακριβῶς ζήτημα. Εθεώρησε δηλαδή ὅτι η αντινομία του Ιουστινιανείου νόμου, που απηγόρευε την ασυλία στους φονεὺς υφίστατο ὄχι προς το νόμο με τον οποίο ο Ιουστινιανός εχορήγησε το προνόμιον της ασυλίας στο ναό της του Θεού Σοφίας, αλλά προς το εκκλησιαστικόν ἔθος, το οποίον και φρονούσε ὅτι ήταν επικρατέστερο της Ιουστινιανείου απαγορεύσεως προκειμένου περί αγνώστων εκουσίων φονέων που προέβησαν αυθορμήτως στην ομολογία του αμαρτήματός τους³³.

31. Β α σ . 60.39.5, 13 και 17. Βλ. και Α ρ μ ε ν ὀ π ο υ λ ο 6.6.2. *Synopsis Minor*, Φ, 18, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 539. Π ό ν η μ α Α τ τ α λ ε ι ὡ τ ο υ ρ μ δ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 477. «Ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν οὐ τό γεγονός, ἀλλ' ἡ διάθεσις σκοπεῖται». Β α σ . 60.39.10. *Synopsis Minor*, Ε, 58, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 397. Π ό ν η μ α Α τ τ α λ ε ι ὡ τ ο υ , ρ μ θ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 477.

31α. Πρόκειται περί ερμηνείας επιστημονικής και ὄχι αυθεντικής, ὅπως ορθῶς παρατηρεῖ ο Κ ω ν σ τ . Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ὀ π ο υ λ ο ς (Ἀνέκδοτος περί ἀσυλίας ἐπιστολή τοῦ Ἀρέθα πρὸς Λέοντα τόν Σοφόν, ἐνθ. αν., σ. 15).

32. Β α σ . 6.3.28 = Νεαρά 17, 7 του Ιουστινιανού.

33. Βλ. Κ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ὀ π ο ὕ λ ο υ , Ελληνικάί νομικάί ιδέαι ἐν τῷ Βυζα-

Με την επομένη όμως Νεαρά του ίδιου αυτοκράτορα³⁴ περί των εκουσίως φονευόντων, την δεχομένην «αὐτούς κατά συμπάθειαν παρὰ δύναμιν τῆς πρώτης» Νεαράς του, ανατρέπονται πλήρως, ως προς τους φονείς, οι μνημονευθείσες απαγορευτικές διατάξεις της υπ' αριθμ. 17 Νεαράς του Ιουστινιανού. Ἐτσι το άσυλο, ειδικά για τους εκουσίους φονείς τους προσφεύγοντες στην Εκκλησία, παίρνει μια διαφορετική διάσταση αφού παρέχεται σ' αυτούς ελευθέρως και χωρίς κανένα περιορισμό. Συγχρόνως με τη Νεαρά αυτή μετριάζονται και οι απειλούμενες κατ' αυτών σωματικές ποινικές κυρώσεις. Οι προσφεύγοντες στην Εκκλησία εκούσιοι φονείς εξασφαλίζουν προνομιακή ποινική μεταχείριση έναντι των λοιπών φονέων, δεδομένου ότι η απειλουμένη κατά των φονέων θανατική ποινή, ή του περιορισμού επί των «εντίμων»³⁵, μετετρέπετο για τους προσφεύγοντες σε αειφυγία, δηλαδή σε ισόβια εξορία. Ακόμη η Νεαρά προβαίνει και σε διακρίσεις των εκουσίων φονέων: Στους ενεργούντες αφ' ενός μεν «προπετεία καί συναρπαγῇ, άλογίστου θυμού», αφ' ετέρου δε «μελέτη καί προπαρασκευῇ καί προβουλίαις», εξαναγκάζουσα επί πλέον τους τελευταίους να χειροτονηθούν μοναχοί και να διέλθουν υποχρεωτικώς όλη τους τη ζωή σε μοναστήριο.

Αργότερα Νεαρά του Μανουήλ Κομνηνού, του έτους 1166³⁶, επανερχομένη επί των ρυθμίσεων της Νεαράς του Κ. Πορφυρογεννήτου επέφερε σ' αυτή τροποποιήσεις που αναφέρονται όμως μόνο στις ποινικές κυρώσεις των ζητησάντων άσυλο εκουσίων φονέων. Ἐτσι ενώ η Νεαρά του Κ. Πορφυρογεννήτου ώριζε ότι οι προσφυ-

ντινώ Ποινικώ Δικαίω, Αρχεΐον Ιδιωτικού Δικαίου, τ. ΙΣΤ' (1953), σ. 175-176. Του Ι δ ί ο υ , Ανέκδοτος περί ασυλίας επιστολή του Αρέθα προς Λέοντα τον Σοφόν, ένθ' αν., σ. 17. Του Ι δ ί ο υ , Ανέκδοτον έγγραφον περί ασυλίας και νομοθετική τεχνική του Λέοντος του Σοφού, «Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών», τ. 29 (1954), εν Αθήναις 1955, σ. 116.

34. Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 1, σ. 232 επ. Τη Νεαρά αυτή βλ. και σε άλλες νομικές πηγές, όπως *Synopsis Minor*; N, 44, και Φ, 28, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 6, σ. 477 και 540. Π ό ν η μ α Α τ τ α λ ε ι ώ τ ο υ , Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 7, σ. 493, ιβ'. *Prochiron Auctum* XXXIX, 221, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 7, σ. 302-303. Α ρ μ ε ν ό π ο υ λ ο ς 6.6.4. Β α σ . 60.39.3 (σχόλιο).

35. «Ἡ ποινή ή κατά τῶν άνδροφόνων επί μέν τῶν έντίμων περιορισμός έστι καί τελεία δήμευσις· επί δέ τῶν εὐτελῶν, ξίφει καί θηρίοις ύποβληθῆναι». (Β α σ . 60.39.3). Βλ. ομοίως και *Synopsis Basilicorum*, Φ, 15, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 5, σ. 571. *Prochiron Auctum* XXXIX, 218, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 7, σ. 302. *Synopsis Minor*, Φ, 15, Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 6, σ. 538. Π ό ν η μ α Α τ τ α λ ε ι ώ τ ο υ , ΛΕ', ρμβ', Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 7, σ. 477. Για την άνιση μεταχείριση των βυζαντινών από το νόμο, βλ. Μ ε ν . Τ ο υ ρ - τ ό γ λ ο υ . Κοινωνικάί τινες επιδράσεις επί το βυζαντινόν δίκαιον. Επετ. Κέντρου Ερ. Ιστ. Ελλ. Δικαίου, τ. 12, εν Αθήναις 1968, σ. 169 επ. και «Μελετήματα Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου», Αθήνα - Κομοτηνή 1984, σ. 23 επ.

36. Ζ έ π ω ν J.G-R, τ. 1, σ. 403 επ.

γόντες στην Εκκλησία εκούσιοι και εκ προμελέτης φονείς να χειροτονούνται υποχρεωτικώς μοναχοί, η Νεαρά του Μ. Κομνηνού εθέσπισε να παραμένουν ισοβίως έγκλειστοι σε «φυλακή» και μόνον εάν οι ίδιοι αυτοθελήτως επροτίμησαν τη χειροτονία, και τότε ύστερα από ενδελεχή εξέταση, να χειροτονούνται μοναχοί και να παραμένουν σ' όλο τους το βίο σε μονή κειμένη σε επαρχία διάφορη από εκείνη όπου ετελέσθη το έγκλημα³⁷.

Η Νεαρά του Κ. Πορφυρογεννήτου περί των προσφευγόντων στην Εκκλησία εκουσίων φονέων είχε ως φαίνεται ευρυτάτη εφαρμογή στη πράξη. Περί αυτού μαρτυρούν και δικαστικές αποφάσεις που απαντούν στην Πείρα του Ευσταθίου του Ρωμαίου³⁸.

Τα αποτελέσματα των νομοθετικών αυτών μεταρρυθμίσεων του Κ. Πορφυρογεννήτου δεν απεδείχθησαν καθόλου επιτυχή ούτε και ευεργετικά για την καταπολέμηση του εγκλήματος. Αντιθέτως επέφεραν έξαρση της εγκληματικότητας³⁹ και κατέφεραν βαρύ πλήγμα κατά της δικαιοσύνης αφού είχαν ως επακόλουθο όχι μόνον την ατιμωρησία των φονέων, αλλά και την ενίσχυση της διαφθοράς. Και τούτο, διότι οι χρηματιζόμενοι άρχοντες όχι μόνον διηκόλυναν την προσφυγή των φονέων στους ιερούς χώρους ασύλου για να μετατρέπεται, με το τρόπο αυτό, η εσχάτη των ποινών σε «άειφυγία», αλλά ουσιαστικά είχαν καταργήσει και αυτή ακόμη την επιβολή της ισοβίου εξορίας αφού οι φονείς «άδεως», κατά την έκφραση της Νεαράς του Μ. Κομνηνού, επανήρχοντο στους τόπους όπου είχαν εγκληματήσει και απελάμβαναν έτσι της πλήρους ατιμωρησίας⁴⁰.

Παρά τις ανωτέρω όμως διαπιστώσεις δεν απαντά σε μεταγενέστερα νομοθετικά κείμενα αυτοκρατορική «νεαρά» που να αντιμετωπίζει τα δυσμενή επακόλουθα που εδημιούργησε η εφαρμογή των νομοθετημάτων του Κ. Πορφυρογεννήτου. Προϊόντος δε του χρόνου, με την εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας, δεν φαίνεται καθόλου πιθανή η βελτίωση της μαρτυρουμένης τότε καταστάσεως και η περιστολή του ατιμωρήτου το οποίο τελικώς επετύγχαναν οι προσφεύγοντες στην εκκλησία φονείς.

37. Βλ. και Prochiron Auctum, XXXIX, 222, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 303-304. Synopsis Minor, Φ, 29, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 540-541.

38. LXVI, 24, 25, 27. Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 249-250.

39. Όπως βεβαιώνει η Νεαρά του Μαν. Κομνηνού έτους 1166 (Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 405) τα αμαρτήματα «έν τῇ καθ' ἡμᾶς χώρα σχεδόν καθ' ἐκάστην πλημμελοῦνται».

40. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 405.